

HET ARCHIEF LANOOTE

Een pijnlijk en gevoelig verleden

In 2023 werd het ADVN gecontacteerd door de familie Lanoote uit Antwerpen. Bij opruimwerken na een familiaal overlijden werd een koffer aangetroffen. Daarin bleken documenten en voorwerpen in verband met het oorlogsverleden van de familie bewaard. Een bijzonder pijnlijk verleden zo bleek, dat ons terugvoert naar de donkere periode van 'terreur' en 'tegenterreur' in de provincie Limburg. Het archief bestaat uit een diverse verzameling (ego)documenten, foto's, persknipsels en voorwerpen. Naar periodisering toe kan het worden opgedeeld in een luik bezettingsperiode (1940-1944) en een luik repressie (1944-1945). De overdracht werd recent verwerkt, waardoor het archief nu toegankelijk is voor onderzoek.

Collaboratie

Tijdens de Tweede Wereldoorlog woonde de familie Lanoote in Wellen, een Limburgse gemeente tussen Tongeren en Sint-Truiden. Alberic Lanoote, gehuwd met Rosalie Geypen, was er postmeester. Het echtpaar had drie kinderen: Roeland (1924), Kamiel (1927) en Herwig (1943). Alberic was actief als afdelingsleider van het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV) en als secretaris van de Duitsch-Vlaamsche Arbeidsgemeenschap (DeVlag). Daar-

naast was hij nauw betrokken bij de Nationaal-Socialistische Jeugd Vlaanderen (NSJV), de collaborerende jeugdbeweging waarin ook zijn oudste zoon Roeland actief was.

Roeland Lanoote speelde binnen de Limburgse NSJV een belangrijke rol als gowwleider voor Haspengouw. Diverse archivalia in de overdracht geven meer inzicht in zijn werkzaamheden. Zo bevat het archief een voordracht van Roeland voor een zogenaamde 'Heimabend', opgesteld in het Duits. Daarin gaf de jonge gowwleider toelichting bij liederen uit het Vlaams-nationalistische repertoire (zoals *'De Blauwvoet'*, *'Het Kerelslied'*, *'Kempenland'*, *'Het Vlaamsch Legioen'*) en sprak hij de trouw uit van de Vlaamse jeugd aan Adolf Hitler. De overdracht bevat ook fragmenten uit een handgeschreven verslag van een door Roeland geleide NSJV-reis naar Oostenrijk in april 1943. De jon-

Boven: NSJV-kepie van Roeland Lanoote, ca. 1941.
[ADV, AC1322]

Links: Rosalie Geypen en Alberic Lanoote met zoon Herwig.
Helemaal links staat NSJV-gebiedsleider Frans Ketels.
[ADV, AC1322]

geren namen daar deel aan een Hitlerjugend-Wehrsportkamp, een militaire vooropleiding met sport, wapentraining en ideologische scholing. Roeland figureert ook in diverse foto's van nog ongedateerde NSJV-optochten in Tongeren. Met enkele tamboeren op kop zien we de gowwleider voorgaan tijdens een mars over de Graanmarkt, doorheen de Moerenpoort en langs het zwaar beschadigde stationsgebouw, getroffen door een Duits bombardement in mei 1940. De foto's werden genomen door de in Limburgse collaboratiekringen welbekende fotograaf Michel Melotte. Als persfotograaf voor onder andere *De Toekomst* en *De Dag* documenteerde hij zowat alle belangrijke bijeenkomsten, vergaderingen, feesten en plechtigheden van de Nieuwe Orde in Limburg. Ook de in Hasselt gestationeerde Duitse politie- en inlichtingsdienst Sipo-SD deed overigens vaak een beroep op zijn diensten.

Burgeroorlog

Net zoals elders in België was eind 1942 ook voor de bezetting in Limburg een kantelpunt. Gouverneur Jef Lysens waarschuwde in december nadrukkelijk dat de bevolking zich in een soort van "*pre-revolutionaire toestand*" bevond. Op 27 mei 1943 pleegde het gewapende verzet voor het eerst een aanslag op een lid van het VNV in

Limburg. Vanaf dan kwam de provincie in een spiraal van geweld terecht, waarbij ook de familie Lanoote op dramatische wijze betrokken raakte.

Op de ochtend van 10 juli 1943 fietste Roeland Lanoote samen met zijn broer van Wellen naar Borgloon, waar hij werkte bij de Landbouwcorporatie. Net buiten Wellen werd Roeland door een onbekende neergeschoten. Hij stierf ter plaatse. De aanslag op de 18-jarige gowwleider zond een schok door de gelederen van de Limburgse collaboratie. Zijn begrafenis op 14 juli groeide uit tot een massale mobilisatie.

De uitvaart van Roeland werd uitgebreid gedocumenteerd door verschillende fotografen. Het archief Lanoote bevat een vijftigtal foto's van het gebeuren. De beelden tonen een georkestreerde massamanifestatie, waaraan diverse formaties van het VNV (waaronder NSJV, Dietsche Meisjesscharen, Dietsche Militie – Zwarte Brigade, Vlaamse Wacht), evenals de concurrerende Algemeene SS-Vlaanderen,

NSJV-optochten in Tongeren, ca. 1940-1943. [ADV, AC1322]

DeVlag en Hitlerjugend deelnamen. Ook prominente nationale en Limburgse kopstukken waren aanwezig, waaronder NSJV-jeugdleider Edgar Lehembre, DMS-leidster Jetje Claessens, NSJV-stafleiders Leo Poppe en Gerard Lenaers, NSJV-gouwleider Frans Ketels en VNV-gouwleider Theo Brouns. Onder de Duitse aanwezigen herkennen we Landesjugendführer Wilhelm Hardt. De machtsontplooiing moest de militanten en hun achterban een hart onder de riem steken en tegelijkertijd een sterk signaal van weerbaarheid naar de buitenwereld geven. Naast enkele foto's van Melotte springt vooral een reeks van NSJV-fotograaf Lacquet in het oog. Vermoedelijk gaat het hier om Dries Lacquet (1923–1994), schoonbroer van Leo Poppe en later oorlogsverslaggever bij de Waffen-SS. Verschillende foto's uit zijn reeks werden als beeldverslag over de uitvaart gepubliceerd in *De Jonge Nationaalsocialist* (jg. 3, hooimaand 1943, nr. 7).

Alberic Lanoote was ervan overtuigd dat dorpsgenoten verantwoordelijk waren voor de dood van zijn zoon. In een politieverhoor kort na de aanslag omschreef hij de groep door hem verdachte personen als de "*Churchill-club van Wellen*" (verwijzende naar hun pro-geallieerde sympathieën). De politie startte een onderzoek, dat later werd overgenomen door de Sipo-SD. Ondanks meerdere arrestaties werden de daders van de aanslag uiteindelijk niet gevonden. Volgens Jos Bouveroux, die in het boek *Terreur in oorlogstijd* (1984) het geweld in Limburg tijdens de bezetting bestudeerde, raakte Alberic "*als het ware gebiologeerd door de terreur en probeerde [hij] zijn zoon te wreken*". Op 26 mei 1944 werd Alberic ook zelf het doelwit van een aanslag door het verzet. Hij werd beschoten, maar bleef ongedeerd. Na een vuurgevecht sloegen zijn belagers op de vlucht.

Boven: De uitvaart van Roeland Lanoote op 14 juli 1943. NSJV-leden dragen de kist, geflankeerd door leden van de Algemeene SS-Vlaanderen. Achter de kist lopen Alberic en Kamiel Lanoote. [ADV, AC1322]

Midden: Toespraak van NSJV-jeugdleider Edgar Lehembre aan het graf van Roeland Lanoote, 14 juli 1943. [ADV, AC1322]

Onder: Na de uitvaart werd een bezoek gebracht aan de plaats van de aanslag. Van links naar rechts: NSJV-gebiedsleider Frans Ketels, vermoedelijk NSJV-gouwleider Clement Peyffers, Alberic Lanoote, NSJV-jeugdleider Edgar Lehembre, DMS-leidster Jetje Claessens en VNV-gouwleider Theo Brouns. [ADV, AC1322]

In de laatste maanden van de bezetting bleef het geweld in Wellen en omstreken onverminderd toenemen. Op 7 juli 1944 werden drie leden van een DeVlag-propagandaploeg in Wellen gedood. Kort daarop sloegen Vlaamse leden van de Sipo-SD en het Veiligheidskorps van de DeVlag terug. In de nacht van 14 op 15 juli werden twee Wellenaren uit hun woning gehaald en op vrijwel dezelfde plek gedood als waar de aanslag op de DeVlag-leden had plaatsgevonden. De slachtoffers – slager-herbergier August Mommen en slager Arthur Lambrechts – stonden bekend om hun anti-Duitse houding en werden door Alberic verdacht van betrokkenheid bij de moord op zijn zoon.

Bevrijding en repressie

Op 7 september 1944 werden Wellen en de omliggende gemeenten bevrijd door geallieerde troepen. Het gewapende verzet startte onmiddellijk met het aanhouden van (vermeende) collaborateurs. Nog diezelfde avond werden drie inwoners van Wellen door partizanen vermoord. Ook Alberic en zijn zoon Kamiel werden die dag gearresteerd. Alberic verklaarde dat hij werd aangehouden door de Witte Brigade, al vermelden officiële documenten de Belgische Nationale Beweging (BNB) als verantwoordelijke groep. Op 18 oktober werden vader en zoon overgedragen aan de autoriteiten in afwachting van een proces. Alberic werd daarbij in verdenking gesteld van politieke collaboratie, verklikking en de betrokkenheid bij de moord op Mommen en Lambrechts.

Met meer dan honderd egodocumenten (brieven, notities en verslagen) is het collectieonderdeel over de naoorlogse repressie het meest omvangrijke binnen de overdracht van de familie Lanootte. De vele stukken doen direct of indirect verslag van het concrete verloop van de repressie voor het gezin Lanootte. Tegelijkertijd moet worden benadrukt dat deze bronnen ook tot stand kwamen binnen deze specifieke context van repressie, met bijvoorbeeld een actieve gevangenisensuur en lopende juridische procedures voor het militaire gerecht. Dit maakt dat deze stukken historisch-kritisch uiterst voorzichtig moeten worden benaderd.

Paaswensen van Kamiel Lanootte, getekend in de gevangenis van Merksplas, 1 april 1945. [ADVN, D22782]

Verschillende stukken hebben rechtstreeks betrekking op Alberic's verdediging. In vaak moeilijk leesbare notities becomementarieerde hij belastende getuigenissen uit zijn strafdossier en beschreef hij de contacten van enkele Wellense notabelen met de Sipo-SD. Ook VNV-gouwleider Theo Brouns werd in deze context kort vermeld.

Daarnaast bevat het archief ook notities en een 13 pagina's tellend verslag van Alberic over zijn arrestatie en die van Kamiel op 7 september. Beiden werden daarop dagenlang zwaar mishandeld en

publiekelijk vernederd. Wanneer Alberic en zijn zoon uiteindelijk op 18 oktober werden overgedragen aan de gevangenis van Tongeren en vervolgens werden ondergebracht in het gevangenkamp in Eisden, zou ook het bewakingspersoneel zich telkens schuldig hebben gemaakt aan driest geweld. In zijn verslag duidde Alberic verzetslieden meestal aan met initialen, al werden sommigen – zoals de bekende Justin Devries – expliciet bij naam genoemd. De verschillende gewone Wellenaren die deelnamen aan de verbale of fysieke mishandelingen werden dan weer wel veelal bij naam vermeld. Vaak ging het daarbij om familieleden van personen die tijdens de bezetting werden gedood of gedeporteerd en voor wier verklaring Alberic later door de militaire rechtbank zou worden veroordeeld.

Tot slot omvat het archief een uitgebreide verzameling gevangenis-correspondentie tussen Rosalie, Alberic en Kamiel. Alberic bracht het grootste deel van zijn gevangenschap door in de gevangenis van Luik, terwijl zijn zoon voornamelijk verbleef in de gevangenis van Merksplas. De gedetineerden mochten tweemaal per maand een brief schrijven, waarin ze zich echter dienden te beperken tot 'persoonlijke aangelegenheden'. Het gevangenisbestuur zag daar ook daadwerkelijk op toe, wat blijkt uit zwart gemarkeerde passages in de tekst en berichten over 'ingehouden' brieven. In de bewaarde correspondentie stonden vaak diverse facetten van het gevangenisleven centraal, zoals de kwaliteit van het eten, overplaatsingen, nieuwtjes over medegevangenen, het ontvangen van pakjes, enz. Kamiel toonde zich daarbij enthousiast over de mogelijkheden tot bijscholing door medegevangenen. *"Ik zit hier tussen professors, schilders, enz., het deftigste van ons volk"*, schreef hij. Kamiel leerde Engels en volgde muzieklessen bij de uit Limburg afkomstige componist Marcel Oger. Evenzeer trachtten de gescheiden gezinsleden elkaar

Links: Portret van Roeland Lanoot, NSJV-gouw-leider van Haspengouw.

Foto: Studio Fr. Bartolomivis. [ADV, AC1322]

Pagina hiernaast: Verslag van Alberic Lanoot over zijn arrestatie en de daaropvolgende mishandelingen, evenals een greep uit de gevangenis-correspondentie tussen Alberic, Kamiel en Rosalie. [ADV, D22782]

via de gevangenis-correspondentie een hart onder de riem te steken. Vooral de brieven van Rosalie getuigden vaak van een complete ontredde. Met lieve en bemoedigende woorden trachtte men elkaar te steunen. Troost werd gezocht in het christelijke geloof, de Vlaams-nationalistische overtuiging, evenals de vooropgestelde en vaak herhaalde onschuld van Alberic.

Op 27 november 1944 werd Alberic door de Krijgsraad van Tongeren ter dood veroordeeld wegens politieke collaboratie, verklaring van twaalf personen – van wie sommigen naar concentratiekampen in Duitsland werden

afgevoerd – en betrokkenheid bij de moord op Mommen en Lam-brechts. Twee maanden later, op 27 januari, bevestigde het Krijgshof van Luik in beroep de opgelegde doodstraf. Een genadeverzoek aan Prins Karel werd verworpen. Op 23 juni 1945 werd Alberic terechtgesteld, met de rug naar het vuurpeloton. Ongeveer 200 mensen woonden de executie bij. Kamiel kwam begin 1946 vrij. Rosalie vestigde zich met haar twee zonen in Antwerpen, waar ze in alle anonimiteit probeerden hun leven opnieuw op te bouwen.

[Winne Goby]

Bronnen bij deze bijdrage: ADV, Archief familie Lanoot, AC1322; ADV, Archief Jos Bouveroux, AC904; Algemeen Rijksarchief, Gratiédossier Alberic Lanoot; 'Lanoot terechtgesteld', in: *Het Volk*, 26 juni 1945; J. Vincx, *Vlaanderen in uniform*, deel 3, 1981; J. Bouveroux, *Terreur in oorlogstijd. Het Limburgs drama*, 1984; Br. De Wever, *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*, 1994; H. Linten, *Partizanen in de Zuid-Limburgse Fruitstreek*, ongepubliceerde masterproef, 2013, <https://lib.ugent.be/nl/catalog/rug01:002060183>; K. Dauw, *De Sipo-SD Nebenstelle Hasselt. Een microgeschiedenis (1943-1944)*, ongepubliceerde masterproef, 2017; W. Goby, *Limburg*, 2023, <https://encyclopedievlaamsebeweging.be/nl/limburg>.

[Faint handwritten text from the reverse side of the page]